

فصل نامه جندی شاپور، دانشگاه شهید چمران اهواز

سال دوم، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۵

گنجینه‌ای ایرانی از سکه‌های دوره ساسانی (قرن پنجم و ششم میلادی)^۱

ریکا گیزلن

ترجمه محسن طاهرزاده^۲

تاریخ دریافت: ۹۵/۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۵/۳/۲۸

گنجینه‌ای از ۱۹۹ سکه نقره‌ای دوره ساسانیان در یکی از بازارهای پاریس در سال ۱۹۷۹ دیده شد. به لطف آقای زیدمان،^۳ مدیر کارگاه سکه‌شناسی «نومیسما پاریس»،^۴ موفق شدیم که سکه‌ها را مورد مطالعه قرار دهیم و نتیجه بدست آمده را منتشر کنیم. آقای زیدمان با گشاده‌دستی هشت سکه را به رایگان در اختیار «کابینه مدای»^۵ گذاشتند و این کابینه ۲۹ سکه دیگر را هم خریداری کرد.

با وجود اینکه جای دقیق پیدا شدن سکه‌ها ناشناخته است اما شواهد نشان می‌دهند که این گنجینه متعلق به ایران است. سکه‌ها از دوره بهرام پنجم (۴۳۸-۴۲۰ میلادی) تا سومین سال شهریاری خسرو دوم (۵۹۰-۶۲۸ میلادی) دسته‌بندی شده‌اند که بیشتر آن‌ها به دوره فرمانروایی خسرو یکم مربوط می‌شوند. ترکیب کلی آن‌ها به شکل زیر است:

بهرام یکم ۱

یزدگرد دوم ۱

پیروز ۳

قباد یکم ۳۴

خسرو یکم ۱۰۸

۱. این مقاله، ترجمه‌ای است از:

Gyselen, Rika, "Un trésor iranien de monnaies sasanides (Ve-VIe siècles)," *Revue numismatique*, Vol. 6, No. 23, 1981, pp. 133-141.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان فرانسه دانشگاه شهید چمران اهواز mohsentaherzadeh71@gmail.com

3 M. S. Zaidman

4 Nomisma à Paris

5 Le Cabinet des Médailles

هرمزد چهارم ۴۶

خسرو دوم ۶

در پایان این پژوهش گزارش دقیقی از سکه‌ها نشان داده می‌شود و در آن نشانه‌های نوشتاری روی بعضی از این سکه‌ها را خواهیم دید.

در اینجا می‌بایست یادآور شد که بر روی سکه شماره ۹ نشانه‌ای حاوی نوشته پهلوی *mlw* به معنی مرو دیده می‌شد. آیا این نشانه در همان دوره‌ای بر روی این سکه گذاشته شده بود که هفتالیته‌ها، حاکمان شهر مرو، درصدد معتبر ساختن سکه‌هایی بودند که نزد آن‌ها رواج داشتند؟ اگر چنین باشد این سکه بعداً به سرزمین‌های ساسانی بازگشته است. این موضوع همچنان بی پاسخ می‌ماند.

پس از پایان اندازه‌گیری سکه‌ها متوجه شدیم که تفاوت بسیار ناچیزی بین وزن آن‌ها وجود دارد. میانگین

وزن برای ۳۴ سکه دوره قباد یکم ۳/۹۶ گرم؛ ۱۰۸

سکه خسرو یکم ۳/۹۵؛ ۴۶ سکه هرمزد چهارم

۴/۱۰ و برای شش سکه دوره خسرو دوم ۴/۱۴ گرم

بود که تفاوت بین سنگین‌ترین و سبک‌ترین سکه

۰/۰۷ گرم است. این قرابت وزنی سکه‌ها را از

سکه‌های عربی ساسانی اوایل دوره اسلامی که در

آن‌ها وزن سکه‌های ساسانی به هر دلیلی به مراتب

سکه شماره ۹. علامت *mlw*.

کمتر بود متمایز می‌کند. پس می‌توان نتیجه گرفت که این سکه‌ها متعلق به دوره ساسانیان هستند و نه بخش ساسانی از سکه‌های عربی ساسانی.

علائم اختصاری ضربخانه‌ها به همراه رونوشت آن‌ها که بر روی سکه‌ها حک شده‌اند در ادامه به ترتیب برشمرده می‌شوند. شناسایی دقیق آن‌ها از موضوع بحث ما خارج است. با این وجود مشخصه‌های زیر را در نظر بگیریم:

ضربخانه WYHC بیشترین سهم را دارد (حدود ده درصد سکه‌ها)؛ ضربخانه‌های BYŠ و DA که نسبت به ضربخانه‌های بین‌النهرین کاملاً شناخته شده‌تر هستند بین ۳ تا ۵ عدد از سکه‌ها مربوط به آن‌ها می‌شود. اما باید یادآور شد که تناوب ضربخانه‌ها به شکلی حیرت‌انگیز نمایانگر محل‌های کشف سکه‌ها می‌باشد.

سال سوم حکمرانی خسرو دوم آخرین تاریخ ذکر شده بر روی سکه‌ها است، یعنی تقریباً حدود سال ۵۹۳ میلادی. همانگونه که نتایج اندازه‌گیری صورت گرفته در بالا به نوعی مصداق این گواه است سکه‌ها متعلق به دوره ساسانیان هستند. همچنین عدم وجود سکه‌های تراشیده شده- که به کرات در بین سکه‌های عربی

ساسانی برای تراز سنگین ترین سکه های ساسانی نسبت به سبک ترین سکه های اسلامی تغییر شکل یافته به کار می رفتند- ادله دیگری است که گواه دوره ساسانی است.

به خاک سپردن سکه ها در سال های اولیه دوره حکمرانی خسرو دوم، از سال سوم به بعد صورت گرفته است. اگر ما بخواهیم دفن سکه ها را به شرایط تاریخی شناخته شده ربط دهیم، نمی توان شرایط سیاسی و بخصوص وضعیت نظامی آشفته اوایل سلطنت خسرو دوم را نادیده گرفت. شاه جوان بلافاصله بعد از به قدرت رسیدن با شورشگران و یاغیانی همچون بهرام چوبین، ویستهم و هرمزد نامی که سکه هایش را امروزه در اختیار داریم مواجه شد. چنین حوادثی به صراحت می توانند دلیل دفن سکه ها را توجیه کنند؛ اما این فرضیه بیش نیست.

فهرست علائم اختصاری ضربخانه ها و رونوشت هایشان به شرح زیر است:

AW	س	GD	س	LAM	کلبه
ART	س	GW	س	LD	کلی
AHM	س	DA	س	LYW	کلی
AY	س	DYWAN	س	MA	س
AYLAN	س	WH	س	MY	س
ALM	س	WYH	س	ML	س
AM	س	WYHC	س	NAL	س
APL	س	HWC	س	NY	س
AS	س	YZ	س	SK	س
AT	س	KA	س	ST	س
BYS	س	KL	س	PL	س
BN	س			SY	س

شماره	وزن	محور روی سکه	سال سلطنت	ضرابخانه
بهرام پنجم ۱	۴/۰۱	←	—	AT
یزدگرد دوم ۲	۳/۳۱	←	—	—
پیروز ۳	۳/۹۸	←	ناخوانا	WH
۴	۳/۹۱	←	—	WH
۵	۴/۰۰	←	—	LYW
قیاد اول				
۶	۳/۹۹	←	۱۲	GW
۷	۳/۲۲	←	۱۳	AS
۸	۳/۵۹	←	۱۴	AS
۹	۴/۰۴	←	۱۵	AY
۱۰	۳/۹۹	←	۱۸	NY
۱۱	۳/۸۸	←	۱۹	ناخوانا
۱۲	۳/۹۵	←	۲۱	AYL
۱۳	۴/۰۱	←	۲۱	MA
۱۴	۳/۸۹	←	۲۱	PL
۱۵	۳/۹۲	←	۲۶	AY
۱۶	۳/۹۲	↖	۲۷	ŠY
۱۷	۳/۹۴	↖	۲۸	DA
۱۸	۳/۸۸	←	۲۹	KA
۱۹	۳/۹۱	←	۲۹	NY
۲۰	۳/۹۳	←	۲۹	ناخوانا
۲۱	۳/۹۶	↖	۳۰	DA
۲۲	۳/۸۳	←	۲۹	ناخوانا

ML	۳۶	←	۳/۹۸	۲۳
ART	۳۷	↖	۳/۹۸	۲۴
AY	۳۷	←	۴/۰۰	۲۵
MY	۳۷	↖	۴/۰۷	۲۶
AY	۳۸	←	۴/۰۲	۲۷
DA	۳۸	←	۴/۱۴	۲۸
AY	۳۹	←	۴/۰۳	۲۹
KA	۳۹	↖	۳/۸۹	۳۰
MY	۳۹	←	۴/۱۰	۳۱
DYWAN	۳x	←	۳/۹۸	۳۲
DYWAN	3x	←	۴/۱۱	۳۳
AT	3x	↖	۴/۰۲	۳۴
AY	41	←	۳/۵۰	۳۵
ناخوانا	ناخوانا	↖	۳/۹۷	۳۶
AT	ناخوانا	↖	۴/۰۷	۳۷
ناخوانا	x8	↖	۳/۹۹	۳۸
AY	x2	←	۳/۹۴	۳۹
				خسرو اول
AY	1	↙	۳/۹۳	۴۰
ALM	3	←	۴/۰۷	۴۱
AY	3	→	۴/۰۶	۴۲
AYLAN	6	↖	۴/۰۲	۴۳
AS	9	→	۳/۳۰	۴۴
ART	10	↖	۳/۹۹	۴۵
ART	10	↖	۴/۰۷	۴۶
AW	11	↖	۴/۰۴	۴۷
AY	11	↙	۴/۱۰	۴۸

AYLAN	11	→	۳/۳۵	۴۹
MY	11	←	۳/۹۹	۵۰
MY	12	←	۴/۰۲	۵۱
ŠY	12	←	۳/۷۶	۵۲
AW	13	←	۳/۴۴	۵۳
AY	13	↘	۴/۰۷	۵۴
AS	13	←	۳/۳۷	۵۵
NY	13	↙	۳/۹۱	۵۶
AYLAN	15	↙	۳/۳۵	۵۷
WH	15	←	۳/۹۹	۵۸
AS	16	↖	۳/۳۳	۵۹
KL	19	→	۴/۰۴	۶۰
MA	20	←	۳/۹۵	۶۱
PL	20	←	۳/۸۹	۶۲
KL	21	↖	۴/۰۷	۶۳
AS	22	↖	۴/۰۹	۶۴
GD	23	←	۳/۹۷	۶۵
WYHC	23	←	۴/۰۸	۶۶
HWC	24	←	۴/۰۳	۶۷
WYHC	24	←	۴/۱۰	۶۸
KL	24	←	۴/۰۷	۶۹
GW	25	←	۴/۰۷	۷۰
WYHC	25	←	۴/۰۸	۷۱
WYHC	25	←	۳/۴۳	۷۲
HWC	25	↘	۳/۷۸	۷۳
AM	26	←	۴/۰۴	۷۴
HWC	26	↙	۳/۹۹	۷۵
AYLAN	27	←	۳/۶۷	۷۶

AYLAN	27	←	۳/۸۲	۷۷
WYHC	27	↖	۴/۰۷	۷۸
HWC	27	←	۴/۱۰	۷۹
AYLAN	29	↙	۴/۰۱	۸۰
BYŠ	29	←	۴/۱۰	۸۱
WYHC	29	↖	۴/۰۸	۸۲
LAM	29	→	۴/۰۳	۸۳
ML	29	←	۴/۰۷	۸۴
AY	30	↖	۴/۰۶	۸۵
LD	30	←	۳/۹۵	۸۶
LD	30	→	۴/۰۹	۸۷
LD	30	←	۴/۱۲	۸۸
MY	30	←	۴/۰۵	۸۹
ST	30	↖	۳/۸۸	۹۰
ART	31	↙	۳/۹۲	۹۱
AY	31	↖	۴/۱۵	۹۲
BYŠ	31	↙	۴/۰۴	۹۳
KL	31	←	۴/۰۱	۹۴
AM یا	32	↖	۴/۰۵	۹۵
SM				
KL	32	←	۴/۰۳	۹۶
WYH	33	↙	۴/۰۱	۹۷
NY	34	↙	۴/۰۰	۹۸
AW	35	←	۳/۸۴	۹۹
AY	35	↙	۳/۹۸	۱۰۰
AYLAN	35	←	۳/۹۰	۱۰۱
WH	35	←	۳/۶۱	۱۰۲
LAM	35	→	۳/۷۴	۱۰۳

ŠY	35	←	۳/۸۶	۱۰۴
APL	36	↖	۳/۶۸	۱۰۵
NY	36	←	۳/۹۴	۱۰۶
PL	36	→	۳/۹۷	۱۰۷
AHM	37	↖	۳/۸۶	۱۰۸
AY	37	↙	۳/۶۸	۱۰۹
GD	37	←	۳/۷۷	۱۱۰
DA	37	↖	۴/۰۰	۱۱۱
LYW	37	←	۴/۰۰	۱۱۲
ST	37	←	۳/۹۶	۱۱۳
AHM	38	←	۳/۹۸	۱۱۴
AY	38	←	۴/۱۲	۱۱۵
ALM	38	↖	۳/۵۷	۱۱۶
ALM	38	↖	۳/۹۹	۱۱۷
MY	38	←	۴/۰۸	۱۱۸
ML	38	←	۳/۹۸	۱۱۹
GD	3x	←	۳/۹۵	۱۲۰
WYH	40	→	۳/۷۹	۱۲۱
YZ	42	→	۴/۱۱	۱۲۲
LYW	42	←	۴/۰۲	۱۲۳
YZ	43	←	۴/۰۴	۱۲۴
YZ	43	←	۳/۹۸	۱۲۵
LD	43	↙	۳/۹۹	۱۲۶
LD	43	→	۴/۰۳	۱۲۷
LYW	43	←	۳/۹۹	۱۲۸
GD	44	←	۴/۱۰	۱۲۹
YZ	44	↘	۴/۰۲	۱۳۰
YZ	44	←	۴/۰۰	۱۳۱

NAL	44	↙	۴/۰۴	۱۳۲
ART	45	←	۴/۱۵	۱۳۳
AHM	45	↑	۴/۱۲	۱۳۴
AT	45	→	۴/۱۰	۱۳۵
BN	45	↙	۴/۰۳	۱۳۶
YZ	45	↙	۴/۰۱	۱۳۷
LAM	45	←	۴/۱۳	۱۳۸
SK	45	←	۳/۹۹	۱۳۹
APL	46	↙	۴/۰۴	۱۴۰
DA	46	←	۴/۰۵	۱۴۱
WYHC	46	←	۴/۱۵	۱۴۲
GW	46	←	۴/۰۹	۱۴۳
BYŠ	47	↙	۴/۱۱	۱۴۴
GD	47	↙	۴/۱۰	۱۴۵
YZ	47	←	۴/۰۳	۱۴۶
LYW	ناخوانا	↘	۴/۰۶	۱۴۷

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتالی جامع علوم انسانی

هرمزد چهارم

YZ	2	←	۴/۱۱	۱۴۸
KL	2	←	۴/۱۵	۱۴۹
ST	2	←	۴/۱۴	۱۵۰
ST	2	←	۳/۹۹	۱۵۱
GD	3	←	۴/۱۱	۱۵۲
NAL	3	↙	۴/۱۰	۱۵۳
AW	4	←	۴/۱۱	۱۵۴
GD	4	←	۴/۱۰	۱۵۵
YZ	4	←	۴/۱۴	۱۵۶
WYHC	5	←	۴/۰۹	۱۵۷

WYHC	5	→	۴/۱۱	۱۵۸
YZ	5	✓	۴/۱۰	۱۵۹
YZ	5	←	۴/۰۷	۱۶۰
YZ	5	←	۴/۱۲	۱۶۱
KL	5	←	۴/۰۸	۱۶۲
ST	5	✓	۴/۱۰	۱۶۳
ART	6	←	۴/۱۲	۱۶۴
WYH	6	←	۴/۱۷	۱۶۵
LAM	6	↖	۴/۰۰	۱۶۶
MY	6	✓	۴/۱۲	۱۶۷
NAL	6	→	۴/۱۵	۱۶۸
WYHC	7	✓	۴/۱۶	۱۶۹
WYHC	7	✓	۴/۱۱	۱۷۰
KL	7	←	۴/۱۰	۱۷۱
GD	8	↖	۴/۱۲	۱۷۲
GD	8	✓	۴/۰۸	۱۷۳
YZZ	8	←	۴/۰۹	۱۷۴
ناخوانا	8	✓	۴/۱۳	۱۷۵
AY	9	✓	۴/۰۹	۱۷۶
APL	9	←	۴/۱۱	۱۷۷
WYHC	9	↖	۴/۱۳	۱۷۸
ناخوانا	9	←	۴/۱۶	۱۷۹
AHM	10	↖	۴/۰۹	۱۸۰
WYH	10	✓	۴/۱۳	۱۸۱
WYHC	10	→	۴/۱۴	۱۸۲
WYHC	10	↖	۴/۱۴	۱۸۳
MY	10	↖	۴/۰۷	۱۸۴
ST	10	↖	۴/۱۱	۱۸۵

GD	11	←	۴/۰۲	۱۸۶
WYHC	11	↖	۴/۱۳	۱۸۷
WYHC	11	→	۴/۰۸	۱۸۸
LAM	11	←	۴/۰۴	۱۸۹
ML	11	→	۴/۱۰	۱۹۰
WH	12	→	۴/۰۹	۱۹۱
WYHC	12	↘	۴/۱۴	۱۹۲
LAM	ناخوانا	↖	۴/۰۴	۱۹۳

خسرو دوم

AT	2	←	۴/۱۵	۱۹۴
AT	2	←	۴/۱۴	۱۹۵
GD	2	↖	۴/۱۷	۱۹۶
WH	2	↘	۴/۱۵	۱۹۷
SK	2	↖	۴/۱۴	۱۹۸
WYHC	3	←	۴/۱۰	۱۹۹

پیشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی